

ДИСКУРС ПРО ІСТОРИЧНІСТЬ ТРОТИ САЛЕРНСЬКОЇ

Дзюбановська Евеліна,

здобувачка вищої освіти першого рівня

історичного факультету

Тернопільського національного педагогічного

університету імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник: **Прийдун Степан,**

кандидат історичних наук, доцент

кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства

Тернопільського національного педагогічного

університету імені Володимира Гнатюка

Образ Троти Салернської – однієї з найвідоміших, хоч і суперечливих, постатей в історії Середньовіччя – продовжує викликати дискусії серед науковців. Троту традиційно асоціюють із Салернською медичною школою, яка була унікальним культурним і медичним явищем XI–XII століть. Її трактати, зокрема «Хвороби жінок», «Лікування жінок» та «Жіноча косметика», упродовж століть мали значний вплив на європейську медицину, особливо у сфері жіночого здоров'я. Проте питання автентичності цих текстів та особистості їх авторки досі залишаються відкритими.

Актуальність цього дослідження зумовлена потребою критично переосмислити популяризований образ Троти як першої жінки-професора медицини, з урахуванням сучасних досліджень з медієвістики та історії медицини. Зокрема, в українському науковому та культурному просторі ця постать залишається маловідомою, що сприяє поширенню історичних міфів.

Мета цієї статті – проаналізувати сучасний науковий дискурс навколо Троти Салернської, простежити трансформацію її образу від середньовічних згадок до феміністичних інтерпретацій XX ст., а також виявити причини виникнення та стійкості її міфологізованої репрезентації.

Трота Салернська, начебто жила наприкінці XI – на початку XII ст. Найвідоміші праці, приписувані їй: «Хвороби жінок», «Лікування жінок» і «Жіноча косметика». У кінці XIII ст. вони були об'єднані в збірку «Тротула». До цього вони поширювалися анонімно всією Європою. Трота також начебто доповнила енциклопедію медичних знань, написавши працю «Про лікування хвороб». Її текст було опубліковано окремо в трактаті «Практична медицина за Тротулою» [3; 4]. Варто уточнити, що «Тротула» – це саме назва книги, а Трота – жіноче ім'я.

Історичність постаті Троти Салернської довгі століття вважалася беззаперечною. На «Тротулу» посилалося чимало середньовічних лікарів та науковців.

У середньовічній медичній традиції існування Троти Салернської, як і її авторство «Тротули», не ставилося під сумнів. На неї посилалися авторитетні вчені свого часу. Зокрема, Гільберт Англійський у своєму *Compendium Medicinæ* (бл. 1230) цитує «Тротулу» в розділах, присвячених жіночим хворобам [5]. Він, та інші автори мимоволі заклали підґрунтя для формування міфу про Троту як авторитетну жінку-лікарку Середньовіччя.

Згодом на формування цього міфологізованого образу вплинули ренесансні філологічні правки, націоналістичні тенденції ранньомодерної доби та феміністичні інтерпретації XIX–XX ст. [1].

Міф про Троту як першу жінку-професорку Салернського університету виник у 1681 р., коли Антоніо Мацца у своїй праці «*Historiarum Epitome de rebus salernitanis*» («Епітома історій Салерно») стверджував, що Тротула мала кафедру в Університеті Салерно, де вона працювала з іншими жінками. Однак, на рубежі XI–XII ст., коли начебто жила Трота, Університету Салерно ще не існувало, що спростовує твердження Мацци. Невідомо, чи Антоніо Мацца збрехав свідомо, чи щиро вірив у те, про що писав. Однак можна припускати, що за його твердженням про Троту як жінку-професорку стояли патріотичні почуття. До цього, у Падуї, Єлена Корнаро стала першою жінкою, що отримала ступінь доктора філософії. Вірогідно, Мацца намагався надати пальму першості у підготовці жінок-професорів своєму рідному Салерно.

Авторкою сучасного міфу про Троту можна вважати президентку Американської асоціації жінок-лікарів Кейт Кемпбелл Герд-Мід. Хоча назвати її феміністкою було б некоректно, її погляди вочевидь вплинули на її спробу дослідити особу Троти. Її праці 1930 і 1938 рр. підштовхнули багатьох дослідників до вивчення особи Троти Салернської. Сама Мід описує її як «найвидатнішу жінку-лікаря Середньовіччя, що несе ніжний жіночий відбиток на кожній сторінці». У широких колах схожа думка побутує і досі.

Однак підхід Кейт Кемпбелл Герд-Мід від самого початку був хибним. Герд-Мід, будучи жінкою-лікаркою, можливо, мала особисте бажання знайти видатну попередницю в історії медицини. Вона не проводила глибокого аналізу першоджерел, ігноруючи незручні для себе докази.

Міф про Троту як першу жінку-професора і геніального медика епохи середньовіччя поставили під сумнів Чарльз та Доротія Сінгер. У своїй праці *Sudhoff Festschrift* (1924) вони припустили, що трактати Тротули насправді були написані чоловіком, Тротом [1]. Такий розрив із традицією викликав бурхливі суперечки в науковій спільноті, які не втихають і досі.

Сьогодні серед істориків-медієвістів прийнято вважати, що Троти, швидше за все, ніколи не існувало, або ж її роль була набагато меншою, ніж прийнято вважати, і вона була лише однією з багатьох лікарів-«емпіриків» й не мала академічної кар'єри.

Факт існування «цілительок з Салерно» (*Mulieres Salernitane*) є беззаперечним. Однак немає відомостей про те, що вони писали медичні книги або займали кафедри в університеті. Можливо, серед них була жінка, що стала прототипом для Тротули, якою ми знаємо її в масовій культурі.

Історія Салернської медичної школи є на кілька століть давнішою, ніж історія Салернського медичного університету. Репутація тамтешніх лікарів поширилася південною Європою ще в X–XI ст. Достеменно невідомо, за яких обставин вона виникла. Згідно з популярною гіпотезою, її засновниками були ченці з монастиря Монте-Казино, де медицина не лише практикувалася, але й викладалася. Значну роль у розвитку Салернської школи відіграло вдале розташування на межі «Сходу» та «Заходу». Тут виник симбіоз грецької, арабської, єврейської та римської культур. У школі панувала толерантна атмосфера, саме тому «цілительки з Салерно» могли присвятити себе вивченню медицини. Припускається, що їх було близько двадцяти. Вірогідно, серед них була і Трота, або хтось, хто став її прототипом.

Відомо, що ці жінки використовували рослини для лікування хвороб. Також вони опікувалися іншими жінками, яким через тогочасні упередження та брак знань про жіночу анатомію не могли допомогти лікарі-чоловіки. Та не існує жодних доказів того, що хтось із «цілительок з Салерно» мав академічну кар'єру. Натомість, їх можна віднести до «емпіриків», які, на відміну від «методиків», зосереджувалися на експериментальних дослідженнях та практичному застосуванні знань, здобутих на власному досвіді. Написання трактатів не було характерним для представників цього напрямку медицини у середньовіччі.

Сьогодні вважається, що «Тротула» має компіляторний характер і була створена на основі праць різних анонімних авторів із півдня Європи. Трактат «Про лікування жінок» є єдиною працею, що містить посилання на «цілительок з Салерно» і Троту, зокрема. А трактат «Про лікування жіночих хвороб» – єдиний, що містить посилання на античних авторів. Праця «Про косметику» взагалі зосереджується лише на косметичних засобах і порадах щодо гігієни. Різниця між ними надто значна, щоб приписувати одному автору. Крім того, палеографічний аналіз дозволяє датувати їх рубежем XII–XIII ст., а Трота начебто жила у кінці XI ст. – на початку XII ст. Таким чином, вона не могла бути авторкою цих текстів. Джон Фредерік Бентон (1931–1988 рр.) вважав, що ці праці належать чоловікам-анонімам. А назва «Тротула» мала надати об'єднаному

трактату автентичності та авторитету, адже Трота було доволі поширеним іменем у середньовічній Італії, яке часто асоціювалося з повитухами.

Не можна повністю спростувати думку, що у Салерно XI–XII ст. мешкала жінка-«емпірик» на ім'я Трота, яка могла надихнути анонімних авторів. Сальваторе Де Ренці (1800–1872 рр.) – італійський лікар та історик медицини, вважав, що Трота дійсно існувала і була заміжня за іншим лікарем – Іоанном Платеарієм I, з яким мала двох синів – теж лікарів. Він також припускав, що до сучасності зберігся лише фрагмент праці, написаних Тротою, а більшість її клінічних та медичних текстів втрачено. Американська дослідниця історії медицини Моніка Гелен Грін спростовує його теорію про сімейні зв'язки Троти, адже про Троту, «цілительку з Салерно», відомо надто мало, аби робити подібні припущення. Однак, вона висунула гіпотезу, згідно з якою рукописи «*Practica secundum Trotam*» («Практична медицина за Тротою») та «*De aegritudine curatione*» («Лікування хвороб») можуть бути оригінальними фрагментами втраченої праці Троти [2; 3].

Висновки. Аналіз наявних джерел і сучасних наукових інтерпретацій дозволяє зробити кілька важливих висновків. По-перше, образ Троти Салернської не має достатньо історичних підтверджень і, вірогідно, є результатом пізніших інтерпретацій або компіляцій. Наразі неможливо ні спростувати, ні довести факт існування Троти Салернської. Враховуючи поширеність імені Трота в той час, можливо, жінка з таким ім'ям дійсно займалася медициною. По-друге, «Тротула» як збірник трактатів, швидше за все, виник як прагнення надати автентичності оригінальним текстам і не належить авторству жінки-медика, хоч анонімні автори могли частково надихатися «цілительками з Салерно». По-третє, пізніші ренесансні, модерні та феміністичні переосмислення особи Троти свідчать про потребу у створенні жіночих символів в історії медицини, навіть ціною міфологізації, що є свідченням необхідності подальшого глибокого вивчення історії жіноцтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bayon H. P. (1940). *Trotula and the Ladies of Salerno: A Contribution to the Knowledge of the Transition between Ancient and Mediæval Physick* (Abridged).
2. Gül Ö. (2023). Trotula, The First Female Physician of Europe: A Historiographical Debate. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 13(2), 314–324.
3. Green M. H. (2008). Who/What Is «Trotula»?
4. Green M. H. (1996). The development of the Trotula. *Revue d'histoire des textes*, 26 (1996), 119–203.
5. Handerson H. E. *Gilbertus Anglicus, medicine, of the thirteenth century*. Cleveland : O., Pub. posthumously for private distribution by the Cleveland medical library association, 1918. 77 p.